

DÖGEI ILONA

Segítő ágensek szerepe a városi, gyermekes családok életében¹

A családok életének, a gyerekek családban maradásának alapfeltétele a lakhatás lehetősége. A lakásnélküliség olyan probléma, amellyel sok család, gyermekes nő egyedül nem tud megbirkózni, külső segítségre szorul. Külső segítséget leggyakrabban a családsegítők munkatársaitól kapnak a lakás nélkül maradt családok.

A családsegítők munkatársai tudják, hogy a lakhatás gyerekeket menthet meg az állami gondozásba-vételől, családokat

1. A hajléktalan gyermekes nők családjának nyújtott intézményi segítség²

Évának³ a Családsegítő szolgálat segítette, amikor már nem bírta elviselni a lakókörnyezetét, és megpályázta az anyaotthoni elhelyezést. Éva egyedül neveli a gyermekét. Azért került anyaotthonba, mert meghalt az édesanyja, akinél lakott. A testvérei eladták a házat, s a hátralék és az osztozkodás után Évának olyan rozoga ház jutott, és olyan környezetben, ahol képtelen volt élni. Egy évig maradhatott az anyaotthonban, majd egy másik településre került, egy menhelyre. Előtte Székesfehérváron dolgozott, ez feltétele is volt az otthonban maradásnak, de amikor el kellett költözniük a másik településen lévő menhelyre, a munkáját fel kell mondania. Jelenleg szociális segélyből él és szezonmunkákat vállal. Évának segítene az anyaotthon Székesfehérváron, kifizették volna az albérletet három hónapra. Ő azonban nem talált albérletet, mert ahol megfizethető lett volna, ott nem tudtak számlát adni, a többi meg drága volt. Ezért kellett menhelyre költöznie. Éva tehát külső segítségre szorul, de külső segítséggel is

1 Másodelemzés. Készült: ELTE Szociális Munka és Szociálpolitikai Tanszék T 032660 sz. OTKA kutatáshoz. Témavezető: Dr. Nyilas Mihály

2 Az elemzés alapja a The Role of the Family in Social Security and Protection in the Aftermath of the Transition UNDP Project: (2001.) interjú kötete. Az interjúkat hat vidéki városban, összesen 60 családban készítették. Az interjúkat és települési esettanulmányokat készítették: Orsovai Szilvi: Nagyatád; Csák Róbert, Leiner József, Siomos Angéla: Mór; Szivák Katalin: Mezőkovácsháza; Filep Orosolya: Nyíregyháza; Dögei Ilona: Dabas; Dögei Ilona: Salgótarján. Témavezető: Simonyi Ágnes.

3 A tanulmányban említett családokat, személyeket nem a saját nevükön nevezzük meg.

csak átmenetileg tudta megoldani lakhatási problémáját. Ugyanakkor a lakhatás biztosítása miatt elvesztette munkáját. Éva beadott lakásigénylést Székesfehérváron, szociális bérlakásra, de bizonytalan, hogy kap-e lakást. Fia Székesfehérváron jár iskolába, s ha nem tudnak visszaköltözni a városba, a gyerek tanulása veszélybe kerül. Hogy a gyerek kollégiumban lakjon – ami lehetővé tenné tanulásának folytatását – nem merül fel. A szociális ellátórendszer csak átmeneti megoldással tudott segíteni nekik és csak az alapszükségletük, a lakhatásuk terén, holott komplex megoldásmódra lenne szüksége a családnak. Enélkül a család jövője teljesen bizonytalan. Ugyanakkor Évának, éppen a bizonytalan helyzetük miatt, szüksége van arra, hogy érezze: van valamilyen támasza, nem maradt teljesen egyedül problémáival. Ezért jelent sokat számára a kapcsolat a Családsegítő munkatársával. Attól, hogy havonta-kéthavonta elbeszélgetnek vele, úgy érzi, számíthat rájuk, segítenek neki. Ez a segítség, illetve a szociális munkásokkal való beszélgetés azonban számukra csak a túléléshez jelent segítséget, de nem ad támogatást a továbblépéshez, a hajléktalanságból való kikerüléshez. (Kovács család)

Annuska és Sándor esetében is a Családsegítő Központ segített, és emellett egy magánszemély. A magánszemélyre mindenben számíthatnak, élelmiszert, néha pénzt kapnak tőle, ő segített a költözködésekben, és amíg hajléktalanok voltak, nála tárolták a bútoraikat. A Családsegítő a hajléktalanságból való kikerülésben segítette a családot.

Annuska és élettársa két gyereket nevelnek: egy kétévest és egy 10 hónapos. Egyszer már voltak hajléktalanok; akkor még csak egy gyerekük volt, a 2–3 hónapos csecsemővel az utcán éltek. A rendőrség nem zaklatta őket.

A második hajléktalanságuk idején a Gyámhivatal egy hetet adott a szülőknek, hogy rendezzék a lakásügyüket. Erre az időre a gyerekeket egy kórházban helyezték el. Miután a szülők egy hét alatt nem találtak albérletet, a gyerekek átmeneti gondozásba kerültek, csecsemőotthonba. A szülők feltört lakásokban éltek. A hajléktalan szülőket a Családsegítő segítette: egyrészt elintézték, hogy visszamenőleg megkapják a családi pótlékot, amiből az albérlet árát kifizethették, másrészt segítettek, hogy a gyerekek kikerüljenek a csecsemőotthonból. Ezt követően elintézték, hogy a család szociális ebédet kapjon. A szülőknek a védőnővel és az orvossal is jó a kapcsolatuk. (Az anya 32 éves, gyest kap, az apa 28 éves, alkalmi munkákat vállal.) Külső segítséggel – bár csak albérlettel –, de egy időre megoldódott a család lakhatása, és a szociális ebéddel a minimális ellátásuk is biztosított. Ennyire futotta a szociális ellátórendszer lehetőségeiből. A család időlegesen megmenekült a széteséstől. A jövőt illetően azonban a család sorsa továbbra is bizonytalan, hiszen a jövedelemforrásaik a gyermekgondozási segélyből, a családi pótlékból és a kiegészítő családi pótlékból állnak, ami 34 000 forint biztos jövedelmet jelent havonta. 3–4 havonta kérhetnek rendkívüli segélyt, ami 2–3000 forint, illetve az apa alkalmi munkákat vállal, de az bizonytalan. Az albérletért 18 000 fo-

rintot, a rezsire 10 000 forintot fizetnek, tehát alig marad pár forintjuk. Az apa büntetett előéletű, ami megnehezíti, hogy a szakmájában (szakács, felszolgáló a szakképzettsége), alkalmazzák. Ugyanakkor az utolsó munkahelyén nem volt bejelentve, így nem jogosult munkanélküli ellátásra, de ráadásul nem a jelenlegi lakóhelyén működő munkaügyi kirendeltséghez tartozik, mivel a bejelentett lakcíme másik településen van. Így közmunkára sem lehet behívni. Az anya és gyermekei sorsa tehát teljesen bizonytalan, a lakhatásukat és a megélhetésüket illetően. De van még egy súlyosabb veszélyeztető tényező is a nő és gyerekei életében. Az anya már elhagyott egy családot: volt egy házassága, és amikor elváltak, két ottani gyerekére vonatkozóan hivatalosan lemondott a szülői felügyeleti jogáról. A felbontott házasságából származó gyermekeivel nem tartja a kapcsolatot. Bármi lehetett is az oka ennek, beszélnie kellene szakemberrel, az akkori konfliktusait fel kellene dolgoznia, és fel kellene készülnie arra, hogy hasonló esetben ezeket a gyerekeket ne hagyja el. Ilyen segítségről az interjú során nem esett szó. (Szondi család)

Az öt gyermeket nevelő *Kati* is a Családsegítő Központ segítségére szorul. Kati házas, férje viszont leszázalékolt, mivel beteg, epilepsziás és agórafóbiája van. A család gondjait Katinak kell megoldania. Kati hosszú ideje külső segítséggel tudja családját összetartani. Tapasztalatai az intézmények eljárásait illetően megoszlanak. A jelenlegi lakóhelyükön segítő és megértő szociális munkásokkal találkozott, de régebben rossz tapasztalatai is voltak. Hivatali visszaélés miatt gyermekeit egyszer már állami gondozásba vették, csak ismerősei tanácsára kialakított határozott fellépésének köszönhetően, hogy gyermekeit visszakapta. A család évekig kommunában élt, de a kommuna feloszlott és Kati az apjához költözött. Épp akkor volt pár hetes terhes, és az apja ragaszkodott ahhoz, hogy a gyereket vetesse el. Kati azonban meg akarta tartani, ezért kitalálták, hogy már késő, és nem lehet elvetetni a gyereket. Az apja kirakta őket az utcára. A helyi önkormányzat felajánlotta, hogy Kati anyaotthonba költözhet. A gyerekeket viszont állami gondozásba vették, mondván, hogy amikor beköltözött az anyaotthonba, elismerte, hogy nem tud a gyerekeiről gondoskodni. Kati az ismerősei tanácsára elkérte a jegyzőkönyvet az állítólagos beleegyezéséről, és kiderítette, hogy azt az apja diktálta. Az apa együtt kártyázik a helyi polgármesterrel, így a magánkapcsolatait vetette be annak érdekében, hogy elkészüljön a gyerekek állami gondozásba vételét lehetővé tevő jegyzőkönyv. A hivatali visszaéléssel való feljelentést követően azonnal visszakapták a gyerekeket. A helyi önkormányzat – ebben az esetben a segítségre szoruló gyerekek érdekeinek élénére – Kati apjának személyes indulataitól vezéreltetve működött. Csak az anya civil kurázsija mentette meg a gyerekeket és a családot a széthullástól. A család azonban továbbra is külső segítségre szorul. Az egyik városban már hajléktalan-szállóra kellett költözniük és attól kezdve a helyi Családsegítő támogatta őket. Ők kerestek albertletet is a családnak, ők teszik lehetővé, hogy Kati az interneten keressen adakozókat, hogy lakást tudjanak vásárolni. Ők a referenciát adó szemé-

lyek, ők nyitottak bankszámlát az adakozók számára, a kártyát a családgondozónál letétbe helyezték. Hogy ez a próbálkozás eredménnyel jár-e, nem lehet tudni, de a család sorsa az apa betegsége és az öt gyerek eltartásához szükséges jövedelem elégtelensége miatt bizonytalan. A családot egyébként régebben is segítették családsegítők, segélyszervezetek. Ezek a szervezetek lekérlik egymástól az adatokat – „ahogy költözünk, mindig hozzáfűzik a magukét, mire odaérünk, már úgy lesz belőle” – meséli Kati a kutatónak. Bár a helyi családsegítő munkatársai megrémültek, amikor látták a család kartonját, de nem ítélték meg, hanem segítettek. „Az a baj a szociális törvényekkel, hogy a vége mindig az, hogy megfenyegetik az embert, védelembe veszik a gyereket, meg gyámság alá helyezik a gyereket. Úgy kellene, ahogy az itteni családsegítőnél, nem fenyegetőztek, hanem feladtak egy hirtetést, hogy albérletet keres ötgyerekes család” – összegezi az anya a tapasztalatait a segítő szervezetekről. (Kati 28 éves, gimnáziumi érettségije van, postai kézbesítő. Férje 38 éves, leszázalékolt, ő van gyesen a legkisebb gyerekkel. Egyébként kőműves munkákat szokott brigádban, feketén végezni. Filótásék)

A Hárer családnak is a Családsegítő Központ próbált albérletet keresni, de hiába, a 14 fős családnak nem találtak ők sem. A jelenlegi albérletükben egy-két hónapig maradhatnak. Nincs 5 év itt-tartózkodásuk és 5 év munkaviszonyuk, így sem vállalati, sem önkormányzati lakásra nem jogosultak. Régebben vettek már fel OTP-kölcsönt a gyerekek után, építettek házat, de nem tudták fizetni a részletet, és az árverezéstől tartva inkább eladták a házukat. Miután kifizették a tartozásukat, alig maradt annyi pénzük, hogy előszerződést kössenek egy falusi házra, amiről kiderült, hogy rossz állapotban van, de mire felbontották a szerződést, a tulajdonos lakbér gyanánt az összegnek csaknem a felét megtartotta. A család tehát meglehetősen szerencsétlenül járt, kiszolgáltatott helyzetükben ügyetlenül intézték a dolgukat. Jelenleg a Családsegítő Központ munkatársai segítik a családot. Am ők nemcsak a lakhatási gondok miatt szorulnak segítségre. A gyerekek közül a legidősebb, a 23 éves lányuk szellemi fogyatékos, gyámság alatt van, két gyermekének az anyja a gyámja. Van még egy 18 éves, enyhén fogyatékos gyerek a családban, aki szezonális munkákat vállal, és két kisebb, akik enyhe fogyatékoságuk miatt kiegészítő iskolába járnak. Abban, hogy az egyik gyerek bekerüljön egy számára megfelelő speciális iskolába, a Családsegítő Központ segített.

Nem merült fel a családdal kapcsolatban a gyámság alá helyezett 23 éves lány és gyermekeinek problémája. Hogy a szülők, illetve az orvos, a védőnő, mit gondol a gyámság alá helyezett lány és gyerekei sorsáról. Természetes-e számukra, hogy a beteg nőnek másokra szoruló gyerekei születnek, akiket csak a nagymamájuk önfeláldozó magatartása tart meg a családban. A nagymama egyébként szívbeteg. Az unokák asztmások, betegségük következtében az átlagosnál több törődést igényelnek. Arról sem esett szó, hogy a szülőket, különösen az anyát, aki otthon van a gyerekekkel, felkészítette-e valaki a beteg gyerekekkel való otthoni foglalkozásra, illetve hogy az ezzel kapcsolatos

problémáit megbeszélheti-e szakemberrel. (Az anya 44 éves, háztartásbeli, az apa 46 éves, porfestő. Hárer Imre családja)

2. A családsegítők jogsegélyszolgálatának szerepe a gyermekes nők családjának életében

A városi, sokgyerekes nők családjában sokan szorulnak jogi segítségre, és még többen vannak azok, akik igényelhetnének jogi képviselőt, ha felismernék, hogy érdekeik, jogaik sérültek, hogy jogsérelem érte őket vagy gyermekeiket.

Bódis Etelkának down-kóros kislánya született, éspedig a környezetszennyezés következtében. Lakóhelyén a kislányával egy időben összesen 17 gyerek született rendellenességgel. A minisztérium ugyan minden gyerek családjának utalt át pénzt, de azt a polgármester tévedésből 3000 forintjával elosztotta és kiutalta az összes családnak. Etelka így nem is kapott olyan összeget, amiből a beteg gyerek életét jelentősen megkönnyíthette volna. A helyi polgármesteri hivatal mulasztását, felelősségét a pénz szétosztását illetően, valamint a további kártalanításra való igényjogosultságot Etelka nem említi. Nyilvánvalóan azért, mert nem ismeri a gyerek jogait, érdekeit, a segítő szervezet pedig ezt valami okból nem tartotta fontosnak, holott Etelka házastársi kapcsolata emiatt szakadt meg, illetve a gyerek felügyelete miatt nem tud munkát vállalni, ami anyagilag jelentősen megnehezíti a család életét. A betegjogok, különösen a saját jogaikat képviselni képtelen beteg gyerek esetében sérültek. A Családsegítő jogásza a méltányossági gyest és a gyerektartás megelőlegezését tudta elintézni a család számára. A család helyzetére az anyagi bizonytalanság jellemző, annak ellenére, hogy Etelka igyekszik a gyerekei nevelését, ellátását a tőle telhető legjobban biztosítani. Ugyanakkor gyermekei jogainak érvényesítésében külső segítségre szorul, de még a szakképzett külső segítő sem ismerte fel teljességében az őket ért jogsérelmet, így a beteg gyerek problémája a kártalanítást illetően, továbbra is megoldatlan. (Etelka 42 éves, 11 és 12 évesek a gyermekei. Van még egy 13 éves gyermeke, aki nevelőszülőknél él. Etelka gyermekeit a férje adta állami gondozásba, amikor az anya öngyilkosságot kísérelt meg, nem sokkal a beteg kislány megszületése után. A kórházból kikerülve, másfél év alatt tudta két gyermekét visszaszerezni, a harmadik, a legnagyobb ugyanazoknál a nevelőszülőknél él azóta is. Bódis család)

3. Egyéb segítő szakemberek szerepe a gyermekes nők életében

A családsegítőkben dolgozó egyéb szakemberek, például pszichológusok is segítik a gyerekekkel egyedül élő nőket. Bár sokkal kevesebben fordulnak segítségért ilyen szakemberekhez, mint akiknek szüksége lenne rá.

Gizi, a 38 éves, elvált nő, 11 és 9 éves gyerekeket nevel egyedül. 11 éves fiának problémái voltak otthon és az iskolában, hazudott, lopott és nem fogadott szót a felnőtteknek. A Családsegítő pszichológusához jár terápiára. A pszichológus szerint magatartási problémái az apahiánnyal magyarázhatóak. A fia két éves volt, amikor elváltak. Az apa ivott, agresszív volt és verte a gyereket. Az apát és testvérét is személyiségzavarral, kórházban és pszichiátrián kezelték. Ezért is fontos, hogy a gyerekekkel szakember foglalkozzon. *Gizi*, az anya, nehezen viseli el az egyedüllétet, hiányzik neki egy társ, akivel megbeszélhetné a problémáit. A gyerekeknek hiányzik egy apa. A volt férje szeretne visszajönni a családhoz. Írt *Gizinek*, kérte, hogy fogadja vissza. *Gizi* nem tud dönteni, fél, hogy volt férje ugyanolyan lesz, mint a válásuk idején. Szeretné problémáit szakemberrel megbeszélni, hátha az segítené a döntésben. Szeretne elmenni a Családsegítő pszichológusához. *Gizi* tehát érzi, hogy szüksége van szakember segítségére. Az interjú idején ez a beszélgetés még nem történt meg. Nem ismerjük a nő döntését. Azt tudjuk, hogy a volt férj börtönből írt *Gizinek*, aki nem tudja, miért ítélték el a férfit. *Gizi* tehát egyszer már elvált egy férfitől, aki ivott, verte a gyereket, most épp börtönben van, s bár kétségei vannak, mégis azon gondolkodik, hogy visszafogadja a férfit. Édesanyja ezt támogatná. (Szendi család)

A tájékozatlanság miatt is szorulnak családok külső segítségre.

Tótéknak (ötgyerekes család), visszamenőleg, a helyi gyámügyesek intézték el, hogy az anya első férjétől származó gyerekei árvasági segítyt és árvasági ellátást kapjanak. A család erről a lehetőségről nem tudott. A gyámügyesek segítségével körülbelül kétmillió forintot kaptak, amivel felújították az önkormányzattól megvásárolt lakásukat, a gyerekek pedig folyamatosan kapják az árvasági ellátást. A család nehezen él, mivel az apa munkanélküli, az anya gyermeknevelési támogatást kap. Az előző házasságából született két gyereken kívül két közös gyereket nevelnek és egy rokon gyereket is örökbe fogadtak (az ő apja meghalt, az anyja nem tudta nevelni, és intézetbe adta). Az apa, mint cigány ember, azt mondja, nehezen kap munkát, mert cigány, pedig nem ijed meg a munkától, dolgozó embernek tartja magát. A lakás felújítása is az ő munkájának az eredménye. (Tóték)

4. Fel nem ismert szükségletek, jogsérelmek a nők és gyermekeik életében

Vannak olyan nők, akik nem tartanak kapcsolatot segítő intézményekkel, maguk igyekeznek megoldani gondjaikat, nehézségeiket. Többnyire egyedül nevelik gyermekeiket, elváltak vagy külön élnek, s nem kapnak gyerektartást, de fel sem merül bennük, hogy a gyerekek el-tartása nem egyedül az ő felelősségük, kötelességük lenne.

Anita, 30 éves, 5 éve vált el, két gyermekét neveli. Munkanélküli, lakása nincs, a szüleinél lakik, gyerektartást nem kap. Munkáját nemrég vesztette el, arra számít, hogy munkanélküli járadékot fog kapni.

Jelenleg idős, kisnyugdíjas szüleinek lakása és nyugdíja jelenti Anitának és gyermekeinek a lakhatási és megélhetési biztonságot. Anita és szülei még soha nem kértek kölcsön, még nem volt tartozásuk. Anita nem foglalkozik azzal, hogy volt férje nem fizet gyerektartást, hogy a gyerekek nevelésével teljesen magára hagyta. Segíti a szüleit, műveli a kertet és neveli a gyerekeket. (Kertész család)

Anita tehát anyagilag rászorulna a gyerektartásra, de nem kap és eszébe sem jut, hogy ennek nem kellene így lennie. Számítalan nő él hasonló helyzetben. (Márton család)

Azokban a családokban sem merül fel, hogy a gyerektartást igényelniük kellene, akik állandó kapcsolatban állnak külső, intézményi segítőkkel, ami azt is jelzi, hogy a segítők maguk sem érzékelik a helyzet problematikusságát.

Bea három gyereket nevel egyedül, kettő után nem kap gyerektartást. Az apa elhagyta a családot, amikor a második gyerek 6 hónapos volt. Bea beteg, hátgerinc-problémái vannak – egy csőrszerű képződmény van a hátgerincében, ami nagy fájdalmakat okoz neki. Egyik gyermeke epilepsziás. Idős, beteg édesanyját is segítenie kell. Jelenleg gyesen van. Önkormányzati lakásban élnek.

A család lakhatása tehát biztosított, anyagi szempontból azonban bizonytalan a helyzetük, néha átmeneti segílyt kell kérniük. Az iskolakezdés miatt a havi csekkjeit nem tudta befizetni. Anyagi bizonytalanságuk egyik oka, hogy egyedüli szülőként a gyerekek eltartásának költségei csak őt terhelik. Beának külső segítségre van szüksége. „Ruhát a családsegítő szolgáltatótól kapnak, ha nem lenne ez a lehetőség, a gyerekeknek 1-2 ruhájuk lenne. Néha kapnak ételmiszercsomagot is. Régebben a családsegítő szolgáltatótól kaptak támogatást gyógyszer kiváltásához, de az önkormányzat ezt megszüntette. A védőnő és a családsegítő nagyon sokat segített Beának, hogy megkapják ezt a lakást. Bea néha kér átmeneti segílyt; ezt egy évben négyszer lehet kérni, de ebbe beleszámít a rendkívüli támogatás szeptemberben. Idén egyszer kért, mert tavasszal cipőt kellett venni a gyerekeknek, és a családsegítőben nem volt cipőadomány.” (Kolosi család)

Erzsébetnek is évek kellettek ahhoz, hogy felismerje és elfogadja: nem egyedül ő köteles a gyerekei neveléséről gondoskodni, az apának is vannak kötelességei a gyerekeivel szemben, de legalább a gyerektartást fizetnie kell, ha már a nevelés összes terhe az anyára marad. Ám nemcsak Erzsébet számára tartott évekig, hogy eljusson ehhez a felismeréshez. Erzsébet a családsegítővel évek óta, a gyerekek megszületése óta kapcsolatot tart, de csak a négy hónapja megismert új gyermekvédelmi javasolta neki a gyerektartás kérvényezését. (Mezei Erzsébet)

A családok életében a nem fizetett gyerektartáson kívül vannak más problémák is, amelyekkel a nők nem fordulnak segítő szervezetekhez, egyszerűen kilépnek a számukra elviselhetetlenné vált helyzet-

ből, még akkor is, ha ezzel egy időre el kell hagyniuk gyermeküket, illetve anyagilag nagyon hátrányos helyzetbe kerülnek. A segítő szervezetek pedig hiába kerülnek kapcsolatba más szempontból ezekkel a nőkkel, nem segítenek, nem ismerik fel a lehetőséget, hogy segítséget nyújthatnának.

Kiss Béla élettársa, mielőtt a férfi családjához költözött volna, hajléktalan-szállón élt, mivel elhagyta a férjét, aki ivott. 11 éves lánya a nagyapjánál lakik, s a volt férjével egy házban élnek. Az asszony egy 120 négyzetméteres lakásból költözött el a férjétől. A lakhatás biztonságát cserélte fel a teljes létbizonytalansággal, amelyben viszont nincs ittas férj. Az alkoholizmus okozta családi konfliktust nem tudta kezelni, rendezni, ezért kilépett a házasságból. Két törés van az életében: munkája elvesztése és a férje elhagyása, ami azzal járt együtt, hogy 11 éves kislányát a nagyapjánál kellett hagynia, és ő maga átmeneti szállóra került. Gyermekével tartja a kapcsolatot, szeretné magához venni, ha a lakáshelyzetük megváltozna, és nagyobb lakáshoz jutnának. Az asszonynak – úgy tűnik –, a biztos rossz és a bizonytalan között kellett választania. Ő az átmeneti otthont választotta, majd megismervén *Kiss Bélát*, az ő családjához költözött. Ebben a családban az apa rokkant, epilepsziás, tbc-s, két gyermekét egyedül neveli, és az egyik gyerek szintén epilepsziás, a lakás pedig nagyon kicsi. A férfi mellett anyagilag és az életminőség terén is bizonytalan helyzetbe került. A lakásban nincs villany, s a lakbér- és villanyhátralékuk miatt kikapcsolták az áramot. Ugyanakkor ebben a családban nyugalom van, „nem részeg senki”, nem bántja senki (nem fizikailag, hanem lelkileg), az élettárs gyerekei szeretik, pótolja számukra a hiányolt anyai gondoskodást. Mindez tehát, ha más szempontból is, de sokkal több terhet ró rá, mint az előző családja – lényegében egy nagyon hátrányos helyzetű új családot vállalt. Ugyanakkor úgy lépett ki az előző házasságából, hogy nem vállalta a válóper megindítását, ami, számára és a lánya számára, feltehetően anyagilag a legkedvezőtlenebb döntés volt. Az asszony feltehetően úgy ítélte meg, hogy alkoholista férjével szemben senki nem tud segíteni rajta, azaz elfogadta, hogy saját és gyermeke jogát a békés, konfliktusmentes családi életre nem tudja érvényesíteni. Amikor a hajléktalan szállón élt, nem találkozott olyan szociális munkással, aki megbeszélte volna vele a családja elhagyásának körülményeit, és aki jogi segítséget ajánlott volna számára. (*Kiss Béla családja*)

5. Amiről nem beszélnek a segítőik és a családok

A gyermekes családok, nők életében vannak olyan problémák, amelyek, úgy tűnik, nem kerülnek szóba, mert a kezelésük felettébb kényes és nehéz megoldható, de mindezek ellenére nem lehetne kikerülni a róluk való közös gondolkodást és diskurzust.

Az egyik ilyen agyonhallgatott kérdés az értelmileg sérült gyerekek és fiatal felnőttek helyzete. Több családban élnek értelmileg sérült családtagok. Gyakran születnek gyerekeik, akik gyámság alá kerül-

nek. Többnyire a nagyszülők az unokák kijelölt gyámjai, épp úgy, mint a saját, beteg felnőtt gyerekük is az ő gyámságuk alatt él. Ezek a családok állandó kapcsolatban vannak a helyi szociális irodák vagy a családsegítők munkatársaival. A szakemberek segítése azonban a már kialakult helyzetekre vonatkozik, de a megelőzés nem kerül szóba.

A *Hegyi családban* egy 32 éves, szellemileg fogyatékos lány él, akinek már van egy 9 és egy másféléves gyermeke. A gyerekek a nagyszülők gyámsága alatt élnek. A szülők nem kapnak segítséget a lányukkal kapcsolatban. Lehet, hogy most is terhes, mert a külseje nagyon megváltozott, de a szülők nem tudják elküldeni orvoshoz. A védőnő, családi orvos segítése a szülők részéről nem kerül szóba. A nagyszülők már nem fiatalok, Erzsébet, az anya 54 éves, a férje 60. Erzsébet beteg, agyvérzése volt, fél oldala lebénult, de nem akart orvost hívni, nehogy elvegyék az unokákat. A család helyzete, különösen az unokáké nagyon bizonytalan, hiszen a gyámszüleik betegek illetve idősek. Ha az értelmileg sérült nőnek születnek még gyermekei, azok felnevelése még kilátástalanabb. A gyerekjogok és emberi jogok olyan problematikus ellentmondása van jelen a család életében, amit a szociális szakmának, a segítőknak valahogy kezelniük kellene, de itt csak a gyámszülők lelki támogatása biztosított, ez pedig kevésnek tűnik.

Egy másik, elhallgatott probléma a családfők, élettársak börtönviseltsége, büntetett előélete. A felkeresett családok közül többen élnek ilyen szülők, ám a szociális munkások szemérmesen hallgatnak erről, mint ahogy az sem derül ki, milyen segítséget kapnak azok a gyerekek a gyermekjóléti szolgálatok munkatársaiktól, akiknek az apjuk éppen börtönben van vagy volt börtönben.

A *Rácz családban* heten vannak, de az apa már többször volt börtönben, éppen az interjú idején várták haza. A család nagyon szegény. Az önkormányzat segíti a családot, már a második lakást utalták ki nekik – írja a kutató, de előtte arról beszélt, hogy a szobájukban összedőlt a kemence. Ebből levonható az a következtetés, hogy rossz állapotú lakást kaptak, amit a gyerekek utáni ellátásból nem is tudnának felújítani. A szegénység, az apa büntetett előélete, az ebből eredő munkanélküliség, kilátástalan helyzetben tartja a családot. Mivel a gyerekeknek tanulási problémájuk van, feltehetően szakképzettség nélkül, illetve jó esetben befejezett 8 osztállyal hagyják abba az általános iskolát. Semmi esélyük a szegénységből való kikerülésre. Az anya alkalmi munkái tulajdonképpen nem sokat segítenek a család helyzetén. Az anya az interjú alapján a szegénységbe belefásult, belefáradt asszony, s mint ilyen, az anyagi segítségen kívül mentálhigiénés segítségre szorulna.

A Családsegítő munkájának eredménye is csekély. Az interjú nem tartalmaz arra vonatkozó utalást, hogy a tűzoltómunkán kívül valamilyen hatékonyabb, perspektívát jelentő programot kezdtek volna a családdal. Így csak az életben maradáshoz nyújtanak segítséget, de az nem elég ahhoz, hogy életük emberibb legyen, hogy a szegénységet ne reprodukálják azonos, vagy még mélyebb szinten.

Ráadásul az anya elmondta: „Többször volt már a férjem börtönben, és amikor hazajött, mindig született egy gyerek. Most már öreg vagyok, remélem nem lesz baj.” De arról nem szól a történet, hogy a védőnő, a szociális munkás hogyan kezeli ezt a kérdést, hogy milyen felvilágosítást, segítséget kap az anya. (Ráczi család)

6. A Családsegítő Központok által nyújtott egyéb segítségek

A családsegítők szociális munkásai igyekeznek enyhíteni a családok élelmezési, ruházkodási gondjait. Szociális ebédet adnak a gyermekes családoknak.

Ilona munkanélküliként, szociális segélyből neveli egyedül a két gyerekét. Anyagi helyzetük bizonytalansága miatt „Most ők maguk is kapnak egy adag szociális ebédet a CSSK-tól, azt szokta három részre elosztani. Szerencsére több ételt szoktak kapni, mert ismerik a konyhán, így elegendő az étel. Emiatt csak hétfvégén szokott főzni, de húsrá soha nem telik. Év közben a gyerekek napközisek, ott kétszer kapnak enni.” (Halmosi család)

A szociális munkások segítenek kérvényeket írni, bevásárolni a beteg embereknek. Ugyanakkor több esetben csak „látogatják” a családokat, de a tényleges segítségnyújtásra nem kerül sor.

A 26 éves *Ildikó* családját is rendszeresen felkeresik a családsegítő munkatársai. A család azért került a Családsegítő látókörébe, mert a négy gyermeket nevelő anya szerette volna bölcsődébe adni a legkisebb gyereket. A két nagyobbik iskolába jár, a harmadik gyerek kimaradt az óvodából, mert nem lehetett beszoktatni, a legkisebb otthon van. Őt Ildikó bölcsődébe akarta adni, ezért kereste meg a Családsegítő munkatársa, és azóta látogatják rendszeresen a családot. Ildikó nap közben a gyerekekkel van, este a férje marad velük, Ildikó pedig elmegy szomszédolni, hogy „kiszellőztesse a fejét a gyerekektől”. Ildikó szeretne főállású anya lenni, ha letelik a gyes. A család anyagi helyzete bizonytalan, mivel csak a gyes és a családi pótlék, a kiegészítő családi támogatás és a férfi szociális segélye az állandó bevételük. Amennyit a férfi „vasazik”, az változó, és az évszaktól is függ – télen nem lehet „vasazni”. Környezetük igénytelen, szegényes, csak a fizikai szükségletek kielégítésére szorítkozó. Ildikó élete, napi teendői a gyerekek etetéséből és a nap mint nap érkező számlalevelek bontogatásából állnak. Az államtól várná helyzetük javítását, de ennek hiányában, beletörődve sorsukba, azt mondja: szegények maradnak, ha a kormány ennyit „segít” nekik, mint most. Munkanélküliek lesznek, hiszen munkalehetőség nincs. Bár ők nagyon szeretnének munkát. Ildikó sorsa feltehetően azonos lesz az anyjával, aki négy gyermeket felnevelt és az aktív korúak szociális segélyét kapja. Ildikó a gyerekei jobb életéért semmit nem tud tenni. A gyerekek mellett nem tud alkalmi munkát vállalni. Az, hogy esténként ki kell szellőztetnie a fejét, és hogy bölcsődébe akarta adni a legkisebb gyermeket jelzi, hogy nem érzi jól magát otthon, és menekülne a gyerekekkel

való bezártságból, de nem tud mihez kezdeni. Ugyanakkor perspektivikusan sem fog változni a helyzete, mivel gyereknevelési támogatást akar kérni. Jövedelem híján erre rá vannak utalva, csak hogy a szegény, nagyon egyszerű tárgyi környezetük és szerény anyagi lehetőségeik, melyek a táplálkozási szükségleteik kielégítésére korlátozódnak, az egész gyereknevelést az étkezés biztosítására szűkíti le. Ebben a környezetben, ilyen anyagi feltételek között a gyerekek szak-képzettséget biztosító iskoláztatása kilátástalannak tűnik. A szegénység, iskolázatlanság, munkanélküliség újratermelődése a gyerekek életében, a segélyeztettség a jelenlegi felnőttek és a felnövő generáció majdani életében már most biztosnak vehető, ha a makrotársadalmi folyamatok nem változnak. Ez a család külső segítség nélkül képtelen lesz olyan változásokra, amelyek révén a családtagok társadalmi beilleszkedése lehetségessé válna. Külső segítségen egy komplex, az élet minden területére kiterjedő segítség értendő. A változást ténylegesen garantáló segítséghez nem elégséges a szociális és egészségügyi szakemberek jelenlegi „látogató”, valójában inkább ellenőrző segítése. Ez a család – és a hozzájuk hasonló többi család – életének jobbá tételéhez családra, személyre szóló életvezetési munkaprogram, szociális támogatás és a munkaerő-piaci integrálódásra felkészítő és munkát biztosító összehangolt foglalkoztatáspolitikai lépés. (Oláh Géza családja)

7. A helyi polgármesteri hivatalok és a segítségre szoruló gyermekes családok kapcsolata

A nehéz helyzetüket egyedül megoldani képtelen családok a helyi önkormányzatok szociális irodáihoz, illetve a hivatal vezetőihez is fordulnak segítségért. A segítségkérés eredménye változó.

Az önkormányzatok egyes településeken segítik a gyermekes családokat azzal, hogy a gyerekek nyaralását támogatják.

Az önkormányzattól Kiss Béla családja is kap segítséget. A gyerekeknek ingyenes nyaraltatást biztosítottak, ami 20 000 Ft volt, és egy kézművestábor költségeit is átvállalták. Könyvtámogatást is kapnak, ruhát, a Családsegítő Szolgáltatáson keresztül karácsonyi csomagot. Az epilepsziás gyerekek gyógyászer-támogatást kap. (Kiss Béla családja)

Sok esetben a családok hiába fordulnak segítségért a szociális irodákhoz, nem kapnak segítséget.

Az egykeresős, hat fős Kiss család lakásában egy éve kikapcsolták a gázt, egy 35 000 Ft-os tartozásuk miatt. A visszakapcsolás 10 000 forintba kerülne. Az anya azt tervezi, hogy havonta félretesz 5000 forintot, hogy rendezni tudja a tartozást, ugyanis kölcsönt kértek a polgármestertől, de sem kölcsönt, sem támogatást nem kaptak. (Éva 45 éves, vasalónő, házastársa gyet-re ment a legkisebb gyerekekkel. Az anya belebetegedett a nehéz fizikai munkába, a háztartásvezetéssel, gyerekek ellátásával kapcsolatos teendőkbé, és már nem tud többet vállalni. Férje napszámba jár, mellette állandóan munkát keres. A szü-

lők minden tőlük telhetőt megtesznek családjuk érdekében. Gyermekük közül a két iskolás kitűnő tanuló, külön órákra járnak, sportolnak. Erőfeszítéseik ellenére is külső segítségre szorulnak, amit nem kapnak meg. Kiss család)

A két gyermeket nevelő *Kassai család* is kénytelen volt segílyt kérni, de kérelmüket elutasították, mivel 300 forinttal túllépték a határt. A család 4 éve kért temetési segílyt, amikor az anya apja meghalt, illetve kértek átmeneti segílyt, ami 3000 forint volt. Azóta nem kértek segílyt. Jelenleg az apa munkanélküli. (Kassai család)

Az önkormányzatok leggyakrabban a közgyógyellátási igazolványt adják meg a gyerekes családoknak. A felkeresett 60 család közül alig volt olyan család, ahol erre ne szorulnának rá. A gyerekek, felnőttek betegek. A gyerekek asztmásak, allergiások, ízületiések, de él epilepsziás, leukémiával kezelt gyerek is a családokban. Több gyerek született rendellenességgel, így farkastorokkal, gyomorszűkülettel, gégeszűkülettel. A szülők is betegek, sok a rokkant, dolgozni képtelen, de csak 50 százalékos rokkantnak minősített beteg felnőtt a családokban.

8. Az egészségügyi intézmények szerepe a gyermekes családok életében

A védőnőknek nagyon nagy szerepük lehet abban, hogy beteg gyerekeket nevelő nők segítséget kapjanak a gyerekekkel való helyes foglalkozáshoz. A tanácsadás nem minden esetben történik meg, a családok látogatása esetenként nem lépi túl az „ismerős érdeklődése” szintet. Így fordulhat elő, hogy például egy 8 éves gyerekről iskolaérettségi vizsgálat állapítja meg, hogy speciális óvodába kellene járnia, mert enyhén szellemi fogyatékos. Azt megelőzően ez sem az óvodában, sem a védőnőnek nem tűnt fel. Az anya azonban most sem érti, hogy miért kell a gyermekét speciális óvodába vinnie. Lehet, hogy elmagyarázták neki, lehet, hogy nem, a lényeg, hogy gyermekének helyzetét illetően további magyarázatra, felvilágosításra lenne szüksége, de ezt nem kapja meg senkitől. (Mezei Erzsébet családja)

Az egészségügy szereplői, az orvosok magatartása sem minden esetben betegbarát.

A *Németh családban* két beteg gyermeket nevelnek. Mindkét esetben csak az anya kitartó makacosságának köszönhető, hogy a gyerekek betegségét felismerték, illetve kivizsgálták és kezelték.

„Zsuzsáról az óvodában derült ki, hogy halláskárosult, bár Kata, az édesanya, már kiskorától kezdve mindig mondta, hogy szerinte nincs valami rendben a kislány hallásával, de mindenki leintette, és azt mondták, hogy csak beképzeli. Fehérváron voltak hallásvizsgálaton, felírták a gyerekeknek egy hallókészüléket, és ezzel le is zárták az

ügyet. A szülők azonban ebbe nem akartak belenyugodni, és magánúton felhozták Pestre a kislányt az Orvostovábbképző Egyetemre. Itt megállapították, hogy ez valószínűleg veleszületett károsodás, felírtak egy készüléket, és ajánlották, hogy járjon logopédushoz, mert a rossz hallásból adódóan több hangot is torz módon ejtett. A logopédus szépen rendbe hozta a kislány beszédét, azóta is normális iskolába jár. „Nem azt mondom, hogy kitűnő, de azért jó tanuló.” Voltak az Országos Rehabilitációs Központban is, ahol azt mondták neki, hogy nem kötelező nyelvet és ének-zenét tanulnia. A németet most nem is tanulja, mert nem volt túl jó jegye belőle és akkor inkább felmentették, de ének-zenéből ötöse van, így nem akarták felmentetni. Most, hogy eljön a továbbtanulás kérdése, már sajnálják a szülők, hogy a kislány nem tanult németül, ez az elhelyezkedésében is hátrányára válhat.

Az eset kapcsán a következők állapíthatók meg:

1. Az anya korán, óvodás korában felismerte, hogy a kislány hallásával baj van, de nem vitték azonnal orvoshoz, mert mindenki leintette.

2. Amikor végül elvitték kivizsgálásra, az orvos csak készüléket írt fel, de nem adott tanácsot, nem javasolta a logopédust, nem figyelte arra, hogy a kislány nem beszél helyesen, holott a helyes beszéd, a hangok helyes kiejtése a kislány további életésélyeit, iskolai teljesítését, a felnőtt életre való felkészülését, a társadalomba való beilleszkedését alapvetően meghatározza. Az, hogy a kislány megtanult helyesen beszélni, annak köszönhető, hogy magánúton elvitték Pestre a szülők az Orvostovábbképző Egyetemre.

3. Az Országos Rehabilitációs Központban nem hívták fel a szülők figyelmét arra, hogy az idegen nyelv tanulása ugyan okozhat problémát, de megéri vállalni a nehézséget, mert a gyerek jövője függhet attól, hogy tanul-e idegen nyelvet. Az intézmény tehát nem járt el körültekintően. Ahelyett, hogy a nehézségekre készítették volna fel a gyereket és a szülőket, a könnyebbik utat, a nehézséget okozó szituációk, helyzetek elkerülésére biztatták őket, ezzel a gyerek érvényesülési és beilleszkedési esélyeit csökkentették.

4. A kislány iskolája sem segítette a szülőknél a felelősségteljes döntésben, ők is a könnyebb utat választották; a nehezebben tanuló gyerekek ne tanuljon nyelvet, mert „feltehető, hogy ha tanulna, csak a tanároknak okozna több gondot”.

Sem az óvoda, sem iskola, de még az egészségügyi intézmények egy része nem a gyerek érdekeit tartotta elsősorban szem előtt. Egyrészt elodázták, illetve negligálták a problémát. A saját kompetenciájukat fenntartva nem adtak helyt az anya aggodalmainak, miszerint a gyerek hallásával baj van. Másrészt amikor már foglalkoztak a problémával, akkor az orvos „leírta a gyereket, mint sérült gyereket, aki nem élhet teljes életet, mert nem tud helyesen beszélni”. Harmadrészt a Rehabilitációs Központ nem a helyzet javítását, hanem a helyzet szinten tartását javasolta, tehát hogy nem kell kitenni a gyereket nehéz helyzetnek, nem kell nyelvet tanulnia. Negyedrészt az iskola – igaz, a szülő kérésére – a saját feladatait csökkentve, a halláskárosult gye-

reket a tanítása helyett felmentette a nyelvtanulás alól, holott a gyerek érdekeit szem előtt tartva inkább a szülőket kellett volna rábeszélni, hogy vállalják a gyerekkel együtt a nehézségeket, a gyerek jövőbeni felnőtt életének jobb esélyei érdekében. Az iskola nem a hátrány leküzdésében nyújtott segítséget a kislánynak, hanem a hátrány rögzítésében. A halláskárosult tanuló felzárkóztatására, esélyeinek növelésére kísérletet sem tett. Az anya, a házastársa és a kislány tehát ritkábban találkoztak lelkiismeretes, és gyakrabban felületes szakemberekkel, és volt rá példa, hogy elfogadták a szakemberek felületes, problémahárító hozzáállását. Az intézményi érdekek – minél hamarabb lezárni eseteket, a lehetőségek szerint csökkenteni az intézmény feladatait – erősebben érvényesültek, mint a segítségre szoruló gyerek érdekei, illetve az intézményi adminisztratív, belső elidegenedett működési, szervezeti érdekek erősebbnek bizonyultak az intézményi kompetencia kívánalmainál. Az intézményi igaz és vélt kompetencia erősebbnek bizonyult az érintettek személyes meggyőződésénél. A család, a szülők és a gyerek kiszolgáltatottságát jelzi, hogy ahol bíztak a szakemberek kompetenciájában (a logopédust javasoló Orvostovábbképző Egyetem szakemberei kivételével), ott utólag mindig kiderült, hogy nem kellett volna megbízniuk. De mit tehet az állampolgár, ha a szakemberek kompetenciájában sem bízhat?

A Német család másik kislányának esete is tanulságos. Példa arra, hogy a mechanikus, rutinszerű és felületes, az eseteket nem egyedi esetként kezelő szakorvosi ellátás mennyire „nem beteg-barát, nem betegközpontú”. Az intézmények megkérdőjelezhetetlennek tartott kompetenciája és az intézmények részéről a kliensnek tulajdonított inkompetencia ellehetetleníti a szakemberek és a szolgáltatásokat igénylők közötti párbeszédet, ami a probléma felismerését és megfelelő kezelését nehezíti, sőt, gátolja.

Esetüket a kutató a következőképpen foglalta össze: „1998-ban derült ki, hogy a kislány leukémiás. Júliusban kezdődött, egyik napról a másikra. Nagyon levert lett, csak feküdt, és belázasodott. Előtte két héttel tüszős mandulagyulladás volt, és az egyik nyirokcsomója nagyon kijött. Elvitte a kislányt a doktornőhöz, aki nem látott semmit, és hazaküldte azzal, hogy ha nem múlik el, hozzák majd vissza. Ez egy szerdai napon volt. Pénteken visszamentek az orvoshoz, aki tüszős mandulagyulladásra írt fel gyógyszert, meg lázcsillapítót. De estére megint annyira belázasodott a kislány (39–40), hogy a gyógyszerekkel sem tudták lenyomni. Másnap megint visszamentek az orvoshoz, ekkor már ügyelet volt, ahonnan még aznap hazaküldték, és azt mondták, ha nem javul, csináljon neki fürdőt. Mivel továbbra se múlt a láz, megcsinálták a fürdőt, és ahogy szállt ki a kislány a kádból, elkezdte mondani, hogy neki hátul is fáj. Másnap megint visszamentek az ügyeletre, de az orvos továbbra se látott semmit. Hétfőn újra elmentek, de akkor már a saját doktornőjükhöz. „Mondtam neki, hogy most már szeretném, ha néznének neki egy röntgent, hogy nem tüdőgyulladása van-e ennek a lánynak, mert nem igaz, hogy szerda óta folyamatosan lázas, és négyszer voltam már orvosnál, és senki nem talál semmit. És kivertem az izét, hogy most már igazából jó

lenne, ha már csinálnának vele valamit.” Másnap voltak laborvizsgálaton, és a röntgen kimutatta, hogy egy csecsemő-tenyéryni folt van a tüdején, és hogy tüdőgyulladásra van. Hazamentek, és egyszer csak telefonál a védőnő, hogy a doktornő akar vele beszélni, hogy mindeképpen menjen el a leletekért, mert telefonáltak a laborból, hogy nem jó a vérképe, és hogy öltöztesse fel Edinát, mert be kell vinni Fehérvárra. Erre már ő is megijedt. Levitte bicóval a kislányt, meg elment a laborba a leletekért, „de nem értettem én még akkor hozzá. Mit tudtam én, mi az a trombocita, meg hemoglobin. Most már tudom.” Elvitte a doktornőhöz a leleteket, és onnan mentek mentővel Fehérvárra. A doktornő még ekkor se mondott semmit, hogy mi a baj. „Ott már gyanús kezdett lenni, egy csomó kérdést tettek fel, meg egy csomó vért levettek, hogy vérválasztásra, meg ide, meg oda. De én még akkor nem tudtam az ilyen dolgokat, és akkor, Úristen, ilyen nagy baj ez a tüdőgyulladás.” Este hazament az anyja, és akkor úgy tűnt neki, mintha a kislány kezdett volna jól lenni. Éjjel fél egykor csörög a telefon, hogy a kislányt reggel azonnal tovább kell vinni Budapestre, a 2-es számú gyermekklinikára. Úgy reggel nyolc óra előtt érjen be, mert indul a mentő. „Reggel mondta a doktornő, hogy a kislánynak vérképzőrendszeri megbetegedése van, de nem mondta ki, hogy leukémia, hogy ne ijedjek meg. Persze, én sírtam, meg hát már úgy éjszaka is, úgy énbennem is már feljött a gyanú, hogy vérképzőrendszeri, hát ugye, nekem is van ilyen gyermekbetegség könyvem, már én is mindjárt fellapoztam, mi az, hogyan, merre, meddig. És akkor reggel mentünk fel mentővel a 2-es gyermekklinikára. De hát az egy iszonyatos! Soha nem felejttem el, ahogy mi oda felkerültünk, meg bekerültünk. Azt elmondani, azt nem lehet! Amikor meg láttam ott a gyerekeket, megmondtam a doktor úrnak, hogy hova kerültünk, meg mi ez. Szóval akkor igazán, de hát nagyon nehezen. De, hál’ Istennek, viszont azt mondhatom, hogy ez a klinika, ez egy roppant jó hely. Ez egy olyan hely, hogy tényleg, a szülőket, meg a gyerekeket nagyon segítik. Egy nagyon jó helyre kerültünk. Ott egy nénike kérdezte, hogy leukémiás a kislány? És akkor mondtam neki nagy naivan, hogy á, dehogy is! Akkor mondom, honnan tetszett ezt szedni? Akkor mondja, hogy a mentősök mondták, hogy egy leukémiás kislányért mennek. Énbennem mintha egy világ omlott volna össze.” A kislány egy évet töltött kórházban. Az anyja a kórház melletti házban lakhatott, egy külföldi által erre az célra rendelkezésre bocsátott lakásban, a többi hasonló helyzetben lévő szülővel. A kislány egy éve nem szed gyógyszereket, de ellenőrzésre rendszeresen járni kell vele. Mialatt az anyja egy évig távol volt a beteg kislánnyal, az apa vigyázott otthon a két másik gyerekre, alig tudott dolgozni. A beteg nagymama, aki nem messze lakott tőlük, vállalta a főzést.

A család nem kapott segítséget a szociális ellátórendszerből a két otthon maradt gyerek ellátására, miközben az anyja Pesten volt a beteg kislányával, pedig igazán rászorultak volna a segítségre.

Jelenleg mindkét gyerek kap *közgyógy-igazolványt*, de erre nem lehet olyan gyógyszereket felírni, amelyek igazán gyorsak és hatékonyak.

Fazekas Sándor családjában is van olyan beteg gyerek, akinek a betegségével az orvosok nem akartak foglalkozni. Azt mondták, az anya akar nagy beteget csinálni a gyerekből.

Az anya, Zsuzsa életét alapvetően a betegsége határozza meg. 17 éves kora óta ízületi gyulladása van. Akkor egy évig volt kórházban. Betegsége gyakran kiújul. Az ízületi gyulladás korlátozza a mozgásban, ezáltal egyrészt ilyenkor a férjére hárul a gyerekek ellátása, másrészt ő saját maga is a férje segítségére szorul.

A középső gyerekek gyermekkori ízületi gyulladása van. Félévente kórházban van, havonta kell Pestre vinni az ízületi panaszaival, illetve Gyarmatra, a kardiológiára, mert szívburok-gyulladása is van. Autóval mennek, ennek költségét kifizetik nekik. A körzeti orvos mondta, hogy ez lehetséges. Védőnő rendszeresen jár hozzájuk, most is érdeklődött, hogy van a gyerek. Besztercére hordják a gyereket orvoshoz. Ezt az orvost választották. Körülbelül hat éve járnak hozzá. A legnagyobb gyerek iskolás, a középső idén kezdte, a Napsugárba jár, nem itteni, ide nem akarták. A kicsi óvodás, a hallásával van probléma, Budapestre, a Heim Pálba hordják, utoljára nyár elején voltak. Nemsokára ismét menniük kell.

Zsuzsának nemcsak a saját betegsége okozta nehézségekkel kell megküzdenie, hanem az orvosokkal is. Saját és gyermekei betegségei során megtanulta, hogy neki, mint betegnek és mint szülőnek, résen kell lennie, mert az orvosok felületesek, nem viselik szívükön a betegek sorsát. Zsuzsa már került olyan helyzetbe, hogy az orvos nem vette észre a kislánya betegségét, és ha ő nem erősködik, hogy vizsgálják ki a kislányt, mert valami baja van, az orvos elküldte volna, hogy nem is beteg a gyerek. „Amikor bevitték a kisgyereket, akkor mondtam az orvosnak, hogy 15 hónapos és nem bír lábra állni, hogy most mi van. Akkor elküldték reumatológiára, ott meg kiröhögött az orvos, hogy most mit akarok én, „láttam én már 15 hónapos reumás gyereket? Ha annyira kórházba akarom dugni, vigyem be, felveszik, csak kérjem.” Felvették, mindjárt kiderült, rá két hétre, mert a vérsüllyedése is rossz volt, hogy igencsak reumás a gyerekem. Találkoztunk az orvossal utána, és mondtam neki. Meg tavaly bementem ide, hogy szúrják meg a térdem, de ő volt ott, emlékezett rám. „Én inkább megyek Pestre – mondtam, és kijöttem.” Amikor Zsuzsa mondta neki, hogy a gyerekek az a betegsége, amivel őt kinevette, az orvos úgy reagált rá, hogy „Hát ő még ilyenről nem hallott!” Nem nagyon érdekelte. „Amikor mentünk az ortopédiára, ide, hogy az ujját nézzék már meg ultrahanggal, mert nem bírta behajlítani. Hogy mi lett vele, mert egyik pillanatról a másikra, nem bírta behajlítani. Csak homokozott kint. Akkor is azt mondta az orvos, hogy ne akarjak már a gyerekből ilyen nagy beteget csinálni. Mondtam, hogy én nem akarok, de ez van! Most mondjam, hogy mandulagyulladás van? Nem is viszem ide a gyereket. Ha beteg, felvisszük Pestre. Nekem nem kell, hogy elkezeljék. Most is, amikor kezdjük elhagyni a gyógyszert, hogy most már jobban van a gyerek, lábra áll, biciklizik, akkor mindig kijön valami más, máshol begyullad neki. Most a füle gyullad be. Két éves volt, amikor először begyulladt neki.”

Mástól, intézménytől, például a családsegítőktől Zsuzsa nem akar segítséget kérni. „Nekem az a biztos, ha a férjem van velük, ő tudja, mi van velük, az a jó.”

Pál Ica esete is tanulságos. Ica 38 éves, elvált, 3 éves kislfiával él. Rokkant, gyógyíthatatlan betegsége van, szklerózis multiplex. Betegsége akadályozza a munkavállalásban, mivel nem tud mozogni, akadályozza a gyereke ellátásában. Ha apja nem lenne, nem tudná a gyereket nevelni, mert nincs víz a lakásban, nem tud lemenni a lépcsőn, hogy vizet hordjon, még az udvaron lévő WC-re sem tud kimenni. Nem tud elmenni vásárolni, gyógyszerét kiváltani. A családsegítő munkatársai vásárolnak be neki.

Az egészségügy magára hagyta a beteg nőt, azzal, hogy ezzel a betegséggel együtt kell élni, ezen nem lehet segíteni. A szociális munkás elmegy az orvoshoz, megmondja, melyik gyógyszere fogyott el, azt az orvos felírja, és ezzel orvosilag el van látva a beteg. Lelki támaszról, mentálhigiénés szakember nyújtotta segítségről szó sincs, azaz szakember nem segít a beteg nőnek, hogy képes legyen elviselni a betegséget. Sérül a beteg emberi joga a méltóságteljes emberi életre. A Családsegítő szociális munkásai a bevásárlást elvégzik, a nagypapa viszi, hozza a gyereket az óvodából, behordja a vizet és kihordja a piszkos vizet a lakásból, de hivatal, egyéb szervezet nem siet a beteg, mozgássérült nő segítségére, hogy megoldják a lakásból való kijutását, illetve a lakás vízellátását, fürdőszoba, WC építését, amivel biztosítanák, hogy a kiszolgáltatottsága helyett olyan körülmények között élhessen, amelyben megőrizheti emberi méltóságát. (*Pál Ica* családja)

Következtetések

A szociális és egyéb ellátórendszer ma Magyarországon a fizikai szükségletek kielégítésének minimális javítására képes, de a hajléktalanság, a szegénység olyan szintű kezelésére, ami a családok kiemelkedését, vagy legalább a gyerekek jövőt illető kilátásait javítaná, arra nem képes.

A gyermekeiket egyedül nevelő nőket, illetve házastársi, élettársi kapcsolatban élő gyermekes családokat segítő intézmények intézményi lehetőségei korlátozottak. A segítők többnyire az aktuális helyzet túlélését igyekeznek megkönnyíteni, szállást keresnek, szociális étkezést adnak, ruhákat osztanak, látogatják a családokat. A legtöbb esetben azonban a szegény, bizonytalan lakhatású és bizonytalan anyagi helyzetű családok számára nyújtott segítség nem olyan mértékű és nem olyan mélységű, hogy ennek révén ezek a családok lehetőséget kapjanak a szegénységből való kikerülésre. A segítség csak a mindennapok túléléséhez elegendő, a szegénység azonos vagy még mélyebb újratermelődését, különösen a gyerekek estében, nem tudja megelőzni, megakadályozni.

Ugyanakkor gyakran még a szakképzett segítők sem képesek úgy segíteni a nőknek, hogy azok életük, családjuk eddig rejtett, nem tu-

datosított, nem megfogalmazott problémáit képesek legyenek tudatosítani, maguk és mások számára is megfogalmazni, holott enélkül a segítségkérés és a segítségnyújtás sem lehetséges. A szakemberek és a családok kapcsolatából hiányoznak a bizalmas, problémafeltáró beszélgetések.

A segítők ugyanakkor kerülnek is bizonyos kérdéseket, így az értelmileg sérült gyerekekkel, a családban maradó fiatal felnőttekkel kapcsolatos kérdések kibeszéletlenek maradnak. A szülők így nem kapnak segítséget például a sérült gyerekekkel való foglalkozáshoz. Ez a problémakerülés a szociális munkások és a védőnők tevékenységére is jellemző.

Szintén elhallgatott téma a sokgyerekes családokban a további gyerekek vállalásának kérdése, illetve a börtönbüntetések kérdése. Ennek megelőzésére vonatkozó családgyógyászati tevékenységről nem szolgáltatottak az interjúk információt.

Más intézményeknek, így a Polgármesteri Hivatalok Szociális Irodáinak tevékenységével kapcsolatban is elmondható, hogy időnként segítenek, de sok esetben a szűkös intézményi pénzügyi forrásra való hivatkozással a segélykéréseket elutasítják.

Az egészségügy működési problémái a gyermekes családok életében hatványozottan jelentkeznek. A problémák mind a felnőttek, mind a gyerekek esetében esetlegessé, bizonytalanná teszik a segítséget. A betegek kiszolgáltatott helyzetben vannak, sok esetben csak a saját családjuk, családtagjaik határozott fellépésének köszönhetően derül fény az egészségügyi problémákra, betegségekre.

Ahhoz, hogy a segítő intézmények tényleges segítő szerepet tölthessenek be a gyermekes családok életében, több segítő szervezetre illetve több szakemberre lenne szükség, hiszen a segítségre szoruló családoknak olyan sokrétű, nehezen kezelhető problémákkal teli a mindennapi életük, amihez nagyon átgondolt, nagyon szoros és mindennapos segítői kapcsolat szükséges. A segítő szervezetek jelenleg nem rendelkeznek annyi és olyan felkészültségű segítővel, hogy a rászoruló családoknak a túlélésen túlmutató segítséget képesek legyenek nyújtani.

A tényleges segítségnyújtás ugyanakkor anyagi kérdés is, hiszen jelenleg kielégítetlenül maradnak sok esetben az igények a szociális étkeztetésre, élelem- és ruhacsomagokra, gyerekek nyaraltatáshoz adott támogatásokra. A mozgássérült, mozgáskorlátozott emberek mindennapi, az egészséges emberekénél is jobb életfeltételeinek, környezeti adottságainak biztosítása mint pénzigényes intézményi feladat, nem jelenik meg a segítő rendszerekben.